

filmove), br. 1796—1813; konzervacija i restauracija, br. 1814—1923; tehnika reprodukcije, br. 1924—1958.

Na žalost, u ovom periodu nismo primili ni jedan broj časopisa »Restaurator« i »Bollettino dell'Istituto di Patologia del Libro«.

T. Ribkin-Puškadija

DIE K. K. MILITÄRGRENZE. BEITRÄGE ZU IHRER GESCHICHTE.
/ Schriften des Heeresgeschichtlichen Museums (Militärwissenschaftliches Institut) in Wien. Band 6. / Wien 1973. 327 str.

Problemi postanka i razvitka Vojne krajine nužno se sijeku s predmetom istraživanja više nacionalnih historiografija. Zato o Vojnoj krajini postoji opsežna literatura na različitim jezicima. No, još je opsežnija neobjavljena i neistražena izvorna građa. Zbog toga je još danas historičar često prisiljen da se oslanja na Vaničeka ili druge starije autore, koji su imali za naše vrijeme zastarjele kriterije u pristupu izvorima. Osim toga, tamo gdje te autore možemo kontrolirati, često se pokazuju krupnije netočnosti. Postoje, dakle, mogućnosti znatnih pogrešaka kad od tih autora moramo preuzeti podatke, koje ne možemo kontrolirati na izvorima. Stoga treba pozdraviti svaki rad koji na temelju izvorne građe popunjava naše znanje o Vojnoj krajini novim podacima ili makar samo — revizijom vrela — potvrđuje ono što nalazimo kod starijih autora. Zbornik upravo takvih radova predmet je ovog prikaza.

Prvi je prilog ovom zborniku sintetički članak Franza Kaindla »Die k. k. Militärgrenze — zur Einführung in ihre Geschichte« (str. 9—27). To je na žalost i najmanje uspjeti prilog. Za onoga koji je upućen u problematiku nema u tom radu ništa nova, a laik ne može dobiti jasan pregled osnovnih karakteristika razvojnih faza Vojne krajine. Prikaz je na mjestima opterećen detaljima, koji su nepotrebni u tako sažetoj informaciji, dok su važnije stvari nedovoljno istaknute ili izostavljene. Neke karakteristike, koje se odnose samo na određene periode krajiške povijesti, date su bez kronološkog ograničenja. Ima i važnijih tvrdnji koje su u najmanju ruku veoma sporne, a neke su nedvojbeno netočne. Navest ćemo samo nekoliko primjera. Autor tvrdi da je Vojna krajina bila »Ausgestattet mit Souveränitätsrechten« (str. 9). To nije točno. Nikada nije Vojna krajina kao takva imala neka suverena prava. Vojna krajina — otkad se formirala kao zaokruženi teritorij — bila je Vojnička kolonija Graza odnosno Beča na području koje je državnopravno (s izuzetkom Žumberka) potpadalo pod suverenitet zemalja krune sv. Stjepana. »Statuta Valachorum« iz 1630. nisu »Ansiedlungsvereinbarung« kako to tvrdi autor (str. 14). Vlasi su od ranije sjedili na zemlji, koja pravno nije bila ni njihova ni vladareva, pa se u uvjetima onog vremena privilegijama nije mogao regulirati njihov položaj u pogledu naseljavanja. Osim toga statuti iz 1630. ne mogu se smatrati — kako to čini autor — temeljem ustrojstva u području Vojne krajine. Spomenuti statuti vrijedili su samo u Varaždinskom generalatu, kao što pravilno ističe Kurt Wessely u istoj publikaciji (str. 34), a kada se u 18. st. počelo izgrađivati jedinstveno ustrojstvo Vojne krajine, morali su se ti statuti promijeniti i napokon ukinuti, jer nisu bili u skladu s novom organizacijom. No, dok se o naprijed iznesenim primjedbama može sporiti, jer se radi o interpretaciji, autor čini grubu materijalnu grešku kad početkom 18. st. širi Karlovački generalat do ušća Une u Savu kod Jasenovca, pripajajući mu tako cijelu Bansku krajinu, a Bansku krajinu prebacuje na područje Varaždinskog generalata, koji briše iz popisa krajina (str. 15). Netočna je i autorova tvrdnja da je u 18. st. osnovana Karlovačka patrijaršija. Arsenije III i Arsenije IV nosili su titulu patrijarha samo za svoje osobe,

i to zato, što su je bili već imali prije preseljenja, a stekli su je izborom za pećskog patrijarha u Turskoj. Svi ostali poglavari srpske crkve u Habzburškoj monarhiji u 18. i prvoj pol. 19. st. nosili su titulu mitropolita, a njihova crkvena provincija nazivala se Karlovačka mitropolija. Niz patrijarha na habzburškom teritoriju počinje istom 1848. proglašenjem Josifa Rajajića za patrijarha.

Rasprava Kurta Wesselya »Neuordnung der ungarischen Grenzen nach dem grossen Türkenkrieg« (str. 29—93) odnosi se prvenstveno na tadašnju Ugarsku odnosno dobrim dijelom na današnju Vojvodinu, ali djelomično zadire i u probleme krajiške historije u Hrvatskoj. Iako je uređenje, koje autor opisuje u svojim osnovnim linijama i dosad bili poznato, vrijednost je autorova rada u mnogim novim podacima iz arhivske građe koja se nalazi u Beču. Gdje god je bečka građa bila nedostatna za zaokruženi prikaz, autor je pomno koristio vrela iz naše (Ivić i drugi) i mađarske literature. Manje nepreciznosti i greške (npr. ni ovaj autor nije posve na čistu s patrijarsima) ne umanjuju vrijednost ovog priloga. Peter Krajasich posvetio je svoj prilog »Die Militärgrenze in Kroatien mit besonderer Berücksichtigung der sozialen und wirtschaftlichen Verhältnisse in den Jahren 1754 bis 1807« (str. 95—127) isključivo hrvatskom području Vojne krajine, pa je zato taj za nas od posebnog interesa. Krajasich, pregledno i oslanjajući se na izvorni materijal, prati upravno-političke, pravne i organizacione mjere, koje nakon mnogih lutanja dovode do stabilizacije krajiškog uređenja temeljnim krajiškim zakonom iz 1807. Našem će čitaocu nedostajati iscrpnija analiza stvarnog društveno-ekonomskog položaja krajišnika u razmatranom vremenu, jer se taj položaj tek djelomično ogleda u reformnim propisima. No, možda je i prirodno da austrijski historičari stavljaju jači akcenat na istraživanje rada austrijske uprave u Vojnoj krajini, dok nas više zanima kako je živjeo naš vlastiti narod. U svakom slučaju Krajasicheva radnja ne može se mimoći u daljnjem istraživanju tog značajnog razdoblja krajiške historije. Vrlo pomno i dokumentirano napisan je prilog Hansa Bleckwenna »Uniformen und Ausrüstung der österreichischen Grenztruppen 1740—1769« (str. 129—203). Crteži i reprodukcije u boji i crnobijeloj tehnici olakšavaju razumijevanje teksta. Autor u svojoj radnji ne vodi računa samo o propisima o uniformama i opremi krajišnika, nego-koliko mu tu izvorna građa dozvoljava — nastoji proniknuti u praktičnu primjenu tih propisa, kao i otkriti reperkusije ekonomskog stanja krajišnika na problem njihovog uniformiranja. Uz ovaj doista izvrstan rad dodali bismo samo nekoliko primjedaba. Čini nam se da je autor preneglasio značenje problema uniformi za bunu u Varaždinskom generalatu 1755. (str. 146). Pitanje uniformi bilo je samo neposredan povod za izbijanje bune, čiji su razlozi mnogo dublji. Za tumačenje naziva »Abba Mutel« (str. 156) svakako ne dolazi u obzir francuski »Abbé-Mutelchen«, nego samo arapski izraz aba. Riječ aba, iako arapskog porijekla, udomaćena je kod nas u značenju »grubo sukno i od njega ogrtač«. Ta riječ ukazuje na materiju od koje je kabanica napravljena, a ne na kroj, prema tome može imati rukave, kao što su ih imale serežanske kabanice od abe. Što se tiče tajanstvenih slova »S« i »H« na krajiškoj opremi, ne može opstati pretpostavka — koju i sam autor ističe s maksimalnom rezervom — da se tu možda radi o ranom nacionalnom simbolu u smislu srpsko-hrvatski ili slično. Značenje tih slova treba tražiti u njemačkom ili možda latinskom jeziku, a ne u našem. Zanimljiv je prilog Waltera Hummelbergera »Zur Geschichte der Sereschaner« (str. 205—229). Iako nije rađen na dosad neobjavljenom materijalu, ovo je vrijedan rad, jer su u njemu prvi puta sa različitih strana sistematski prikupljeni podatci o tom posebnom krajiškom odredu, za koji još uvijek nije utvrđeno kada je zapravo nastao. Autor točno navodi da se u dosada poznatoj građi serežani prvi put spominju u Militar-Gränitz-Rechten iz 1754., iako je starija literatura pretpostavljala da su serežani osnovani nedugo iza Karlovačkog mira (1699.).

Usput napominjemo, da je Dragoljub Joksimović u Enciklopediji Jugoslavije tu pretpostavku pretvorio u tvrdnju, očigledno bez izvorne podloge. Osnivanje serežana svakako pada u vrijeme prije 1754., jer se oni u Militar-Gränitz-Rechten spominju kao formacija koja već postoji, a ne ona koja se tek osniva. Pretpostavka Hummelbergera da je nastanak serežanskog odreda »s velikom vjerojatnošću« posljedica izgubljenog rata s Turcima (1737—1739.) i bijega znatnog dijela nemuslimanskog stanovništva iz Turske (str. 206), jedva da će se moći održati. Pojava serežana vezana je prvenstveno za Karlovački generalat i Bansku krajinu, upravo za t. zv. suhu granicu prema Turskoj, a emigranti iz spomenutog turskog rata naseljeni su u Srijemu. Zanimljiv je dakako i autorov podatak o pojavi serežana u vlaško-ilirskoj regimenti god. 1808 (str. 208), jer se opet radi o serežanima na »suhom granici«, ovaj puta daleko na istoku Krajine. Vjerojatno je riječ o prenosu povoljnog iskustva sa zapada. Zbog kasnog datuma taj nam podatak inače ne koristi u istraživanju nastanka serežana. Sudbinu serežana prati autor sve do njihova uključenja u žandarmeriju 1881. Posebno valja istaknuti tri priloga, koja znatno olakšavaju istraživaču da se orijentira u golemom izvornom materijalu koji se nalazi u Beču. Prvi je prilog Ericha Hillbranda »Die Kartenbestände des Kriegsarchivs Wien für das Gebiet der ehemaligen Militärgrenze« (str. 231—253), izvrstan vodič kroz prebogatu zbirku karata bečkog Ratnog arhiva. Prilog Liselotte Popelka »Karten und Pläne der Militärgrenze aus dem Nachlass des Feldmarschalls Karl Joseph Fürsten Bathányi-Strattmann« (str. 254—259) donosi, uz kraći uvod, kataloški popis karata i planova spomenute ostavštine, koja se nalazi u Vojnohistorijskom muzeju u Beču. Od 16 kataloških jedinica 10 ih se odnosi na Bansku krajinu iz vremena od 1742. do oko 1760. Prilog Waltera Wagnera »Quellen zur Geschichte der Militärgrenze im Kriegsarchiv Wien« (str. 261—290) daje ne samo pregled arhivskih fondova Ratnog arhiva u Beču, već pruža i veoma korisne upute za njihovo korištenje. Posljednji, ali ne najmanje značajni prilog iscrpna je bibliografija za povijest Vojne krajine, koju su sastavili Kurt Wessely i Georg Zivkovic (str. 291—324). Na kraju zbornika dodana je usporedna tabela »starih« i »novih« naziva mjesta. Pretežno se radi o njemačkim i mađarskim nazivima mjesta s jedne strane i hrvatsko-srpskim odnosno rumunjskim s druge strane, bez obzira da li su nazivi »stari« ili »novi«.

F. Močanin